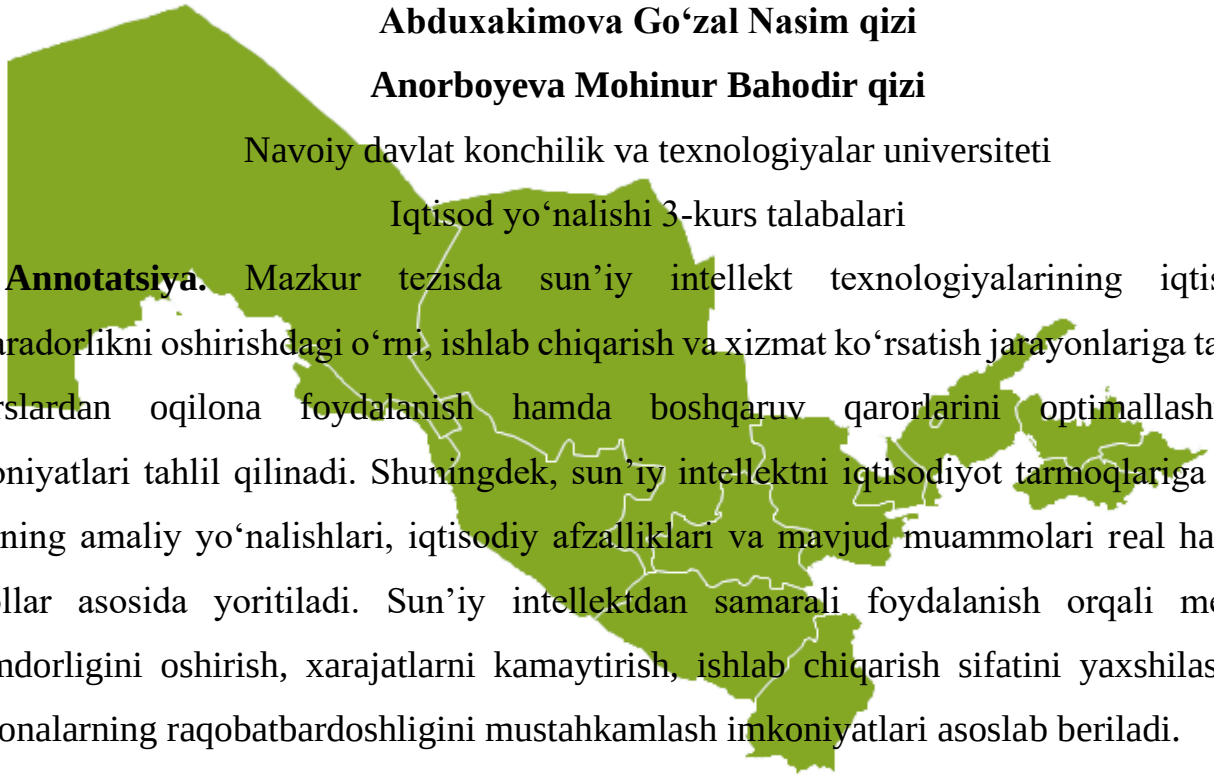

“ILMIY TAFAKKUR VA ZAMONAVIY TADQIQOTLAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI
Qabul qilindi: 15-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 22-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 31-oktabr 2026-yil

SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH

Qulmurodova Sevinch Doniyor qizi
Abduxakimova Go‘zal Nasim qizi
Anorboyeva Mohinur Bahodir qizi
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti
Iqtisod yo‘nalishi 3-kurs talabalari

Annotatsiya. Mazkur tezisda sun’iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o‘rni, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlariga ta’siri, resurslardan oqilona foydalanish hamda boshqaruv qarorlarini optimallashtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, sun’iy intellektni iqtisodiyot tarmoqlariga joriy etishning amaliy yo‘nalishlari, iqtisodiy afzalliklari va mavjud muammolari real hayotiy misollar asosida yoritiladi. Sun’iy intellektdan samarali foydalanish orqali mehnat unumdorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish, ishlab chiqarish sifatini yaxshilash va korxonalarning raqobatbardoshligini mustahkamlash imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, iqtisodiy samaradorlik, raqamli iqtisodiyot, avtomatlashtirish, mehnat unumdorligi, innovatsiya, mashinali o‘qitish, iqtisodiy o‘sish, optimallashtirish, raqamli transformatsiya.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiy samaradorlikni oshirish har bir mamlakat, korxona va tashkilot oldida turgan muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Jahon iqtisodiyotida raqobatning kuchayishi, ishlab chiqarish xarajatlarining o‘zgarishi, resurslarga bo‘lgan talabning ortishi hamda iste’molchilar ehtiyojlarining tez yangilanishi iqtisodiy faoliyatni yangi texnologiyalar asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi iqtisodiy

jarayonlarni boshqarish, tahlil qilish va takomillashtirishda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda.

Sun’iy intellekt – insonning ayrim intellektual faoliyatlarini, jumladan, ma’lumotlarni tahlil qilish, o‘rganish, muammolarni hal etish, bashorat qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini texnologik vositalar yordamida amalga oshirish imkonini beruvchi tizimlar majmuasidir. Uning iqtisodiyotga tatbiq etilishi an’anaviy boshqaruv usullaridan ma’lumotlarga asoslangan, tezkor va aniq boshqaruv modeliga o‘tishni ta’minlamoqda. Mazkur texnologiyalarning asosiy iqtisodiy ahamiyati shundaki, ular mavjud resurslardan samaraliroq foydalanish, ortiqcha xarajatlarni qisqartirish, inson omili bilan bog‘liq ayrim xatolarni kamaytirish va iqtisodiy qarorlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Sun’iy intellektning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri, avvalo, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va optimallashtirishda namoyon bo‘ladi. An’anaviy ishlab chiqarishda ayrim operatsiyalar ko‘p vaqt, mehnat va moddiy resurslarni talab qiladi. Sun’iy intellektga asoslangan tizimlar esa ishlab chiqarish jarayonlarini kuzatish, uskunalarning holatini tahlil qilish, ehtimoliy nosozliklarni oldindan aniqlash va ishlab chiqarish jadvalini optimallashtirish imkonini beradi. Masalan, avtomobilsozlik sanoatida sun’iy intellekt yordamida ishlaydigan robotlashtirilgan tizimlar avtomobillarning ayrim qismlarini yig‘ish, payvandlash va sifat nazoratidan o‘tkazish jarayonlarida qo‘llaniladi. Bunda ishlab chiqarishdagi takroriy operatsiyalar avtomatlashtiriladi, mahsulot sifatidagi nuqsonlarni aniqlash tezlashadi va ishlab chiqarish jarayonining barqarorligi oshadi. Natijada korxona vaqt va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Sun’iy intellektning yana bir muhim yo‘nalishi – bashoratli texnik xizmat ko‘rsatishdir. Masalan, ishlab chiqarish korxonasida o‘rnatilgan sensorlar uskunalarning harorati, tebranishi va ishlash tezligi haqidagi ma’lumotlarni yig‘adi. Sun’iy intellekt ushbu ma’lumotlarni tahlil qilib, uskunada nosozlik yuzaga kelish ehtimolini aniqlashi mumkin. Bu esa korxonaga uskunani kutilmagan vaqtda to‘xtatib qo‘yish o‘rniga, oldindan ta’mirlash choralarini ko‘rish imkonini beradi. Natijada ishlab chiqarishdagi uzilishlar va ta’mirlash bilan bog‘liq xarajatlar kamayadi.

Qishloq xo‘jaligida ham sun’iy intellektdan foydalanish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Zamonaviy aqlli qishloq xo‘jaligi tizimlari tuproq namligi, havo harorati, yog‘ingarchilik, ekinlarning rivojlanishi va suv sarfi haqidagi ma’lumotlarni tahlil qiladi. Ushbu ma’lumotlar asosida sug‘orish, o‘g‘itlash va hosilni yig‘ib olish jarayonlarini optimallashtirish mumkin. Masalan, O‘zbekiston sharoitida suv resurslarining cheklanganligi sababli sug‘orish tizimlarida sun’iy intellektdan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Paxta yoki g‘alla yetishtiriladigan maydonlarda tuproq namligini o‘lchovchi sensorlar va ob-havo ma’lumotlarini tahlil qiluvchi algoritmlar yordamida ekinlarga zarur miqdorda suv berish rejalashtirilishi mumkin. Bu suv isrofini kamaytirish, energiya xarajatlarini optimallashtirish va hosildorlikni barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

Moliyaviy sektorda sun’iy intellekt kredit xavfini baholash, firibgarlik holatlarini aniqlash, mijozlarga xizmat ko‘rsatish va moliyaviy operatsiyalarni monitoring qilishda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, banklar sun’iy intellekt algoritmlari orqali mijozlarning daromadlari, kredit tarixi va to‘lov intizomiga oid ma’lumotlarni tahlil qilib, kredit qaytarilmasligi xavfini baholashi mumkin. Bu kredit ajratish jarayonining tezlashishiga, tavakkalchilikning boshqarilishiga va bank resurslaridan oqilona foydalanishga yordam beradi. Bunda algoritmlarning xolisligi, shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi va inson nazorati ta’minlanishi muhimdir.

Savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida sun’iy intellekt mijozlar talabini prognoz qilish, mahsulot zaxiralarini boshqarish, narxlarni tahlil qilish va individual tavsiyalar ishlab chiqishda qo‘llaniladi. Masalan, supermarketlar avvalgi savdo hajmi, mavsumiy talab va xaridorlar xatti-harakatlari haqidagi ma’lumotlarni tahlil qilib, qaysi mahsulotga qancha talab bo‘lishini oldindan baholashi mumkin. Natijada ortiqcha mahsulot zaxirasi, saqlash xarajatlari va mahsulotlarning yaroqlilik muddati tugashi sababli yuzaga keladigan yo‘qotishlar kamayadi.

Sun’iy intellektning iqtisodiy samaradorlikka ta’sirini xizmat ko‘rsatish jarayonlarida ham ko‘rish mumkin. Masalan, bank, telekommunikatsiya va elektron savdo kompaniyalarida qo‘llaniladigan virtual yordamchilar mijozlarning takroriy savollariga

avtomatik javob berishi mumkin. Bu xodimlarning vaqtini murakkabroq vazifalarga yo‘naltirish va mijozlarga xizmat ko‘rsatish tezligini oshirish imkonini beradi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mamlakatda sanoatni modernizatsiya qilish, qishloq xo‘jaligida resurslardan samarali foydalanish, bank-moliya xizmatlarini raqamlashtirish va davlat boshqaruvida ochiqlikni oshirish kabi vazifalar dolzarb hisoblanadi. Ushbu jarayonlarda sun’iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish iqtisodiy rivojlanishning yangi imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, sun’iy intellektni joriy etish faqat texnologik yangilanish bilan cheklanmasligi kerak. Buning uchun malakali kadrlar tayyorlash, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, sifatli ma’lumotlar bazasini shakllantirish, kiberxavfsizlikni ta’minlash va huquqiy-me’yoriy asoslarni takomillashtirish zarur.

Sun’iy intellektdan foydalanishda ayrim xavf va muammolar ham mavjud. Jumladan, dastlabki texnologik investitsiyalarning yuqoriligi, malakali mutaxassislar yetishmasligi, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi, algoritmik xatolar va ayrim kasblardagi mehnat vazifalarining o‘zgarishi shular jumlasidandir. Shu sababli sun’iy intellekt inson mehnatini to‘liq almashtiruvchi vosita sifatida emas, balki uning imkoniyatlarini kengaytiruvchi va mehnat unumdorligini oshiruvchi texnologiya sifatida qaralishi lozim.

Sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq. Korxonalarda sun’iy intellekt asosidagi monitoring, avtomatlashtirish va sifat nazorati tizimlarini bosqichma-bosqich joriy etish. Suv sarfini nazorat qilish, hosildorlikni prognozlash va ekinlarni parvarishlashda ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimlaridan foydalanish. Tadbirkorlarga sun’iy intellekt xizmatlaridan foydalanish bo‘yicha amaliy ko‘mak berish, raqamli xizmatlar va innovatsion yechimlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. Oliy ta’lim muassasalarida sun’iy intellekt, ma’lumotlar tahlili va raqamli iqtisodiyot bo‘yicha amaliy ta’limni rivojlantirish. Sun’iy intellekt tizimlaridan foydalanishda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, algoritmlar faoliyatini nazorat qilish va axborot xavfsizligi talablariga rioya etish. Sun’iy intellekt loyihalarining samaradorligini xarajatlar tejalishi, mehnat

unumdorligi, ishlab chiqarish hajmi, xizmat ko‘rsatish tezligi va investitsiyalarning qaytish muddati orqali baholash.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt texnologiyalari zamonaviy iqtisodiyotda samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va resurslardan oqilona foydalanishning muhim omiliga aylanmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida korxonalar xarajatlarni kamaytirishi, ishlab chiqarish sifatini yaxshilashi, bozor talabini oldindan prognoz qilishi va boshqaruv qarorlarini yanada asosli qabul qilishi mumkin.

Ayniqsa, O‘zbekiston sharoitida sun’iy intellektni sanoat, qishloq xo‘jaligi, bank-moliya, savdo va davlat boshqaruvi tizimlariga izchil tatbiq etish iqtisodiy o‘sishning sifat jihatidan yangi bosqichiga xizmat qilishi mumkin. Biroq kutilgan natijaga erishish uchun texnologiyalarni joriy etish jarayoni malakali kadrlar, zamonaviy infratuzilma, sifatli ma’lumotlar va samarali boshqaruv bilan uyg‘unlashishi lozim. Shunday qilib, sun’iy intellektdan foydalanish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning shunchaki texnologik vositasi emas, balki iqtisodiy faoliyatni tashkil etishning yangi modelidir. Undan oqilona va strategik foydalanish mamlakatning raqobatbardoshligini mustahkamlash, tadbirkorlik muhitini rivojlantirish hamda barqaror iqtisodiy taraqqiyotni ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Russell, S., Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th Edition. Pearson, 2021.

2. OECD. OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market. OECD Publishing, 2023.

3. World Bank. World Development Report 2021: Data for Better Lives. Washington, DC, 2021.

4. International Monetary Fund. Gen-AI: Artificial Intelligence and the Future of Work. IMF Staff Discussion Note, 2024.

5. McKinsey Global Institute. The Economic Potential of Generative AI: The Next Productivity Frontier. 2023.